

A bántai római gát

Várpalota és Öskü között, a keleti-Bakony meredeken lebukó déli lábánál fekvő völgytető neve Bánta, hegyek, dombok karéjába fogott lapos medence. Itt törnek felszínre a hegység karsztvízei bővizű forrásokból (helyi néven: kutakból). Az ösküi-bántai források összefolyásából keletkezett Péti patak a Péti dombok lábánál, a Péti völgyben veszi útját a Sárrét, a Séd felé.

A rómaiakat nyilván vonzotta ez a friss vizű medence. Már az első században megtelepedtek itt. A földeket fölszántották, bevetették, a déli domboldalakon szőlőt telepítettek. De a mezőgazdálkodáson kívül kőbányászattal is foglalkoztak. A jól formálható bántai homokkővet bányászták, fejtették a Börhegy (Bérhegy) lábánál lévő kőfejtőben. Ez a kiváló építőanyag keresett volt a nagy építkezéseken.

Ebből a „bántai kőből” faragták a bántai völgyzáró „Római gát” hatalmas kváderköveit. A méretre hasított, csiszolt, négyszögletes kőtömböket pontosan egymáshoz illesztve építették meg az ösküi-bántai bővizű források vizét felduzzasztó 205 m hosszú és 5 m magas gátat. Így 2-3 km²-nyi tó keletkezett a bántai völgyteknőben.

A gátnak csak az észak-nyugati, duzzasztó oldalát kellett biztosan záró, erős fallal megépíteni, mivel így állhatott ellen a Bakonyról lezúduló, viharos erejű, vad szelek felkorbácsolta hullámoknak. A másik oldalon erre nem volt szükség, ezt földdel töltötték fel.

A gát középső részén lévő áteresszel és zsilippel lehetett szabályozni a tó vízszintjét. Két boltozatos átereszt láthatunk egymás közelében. A nyugatra eső, mélyebben fekvő, régebinek tűnik. Az átereszek körüli falazaton későbbi átépítés nyoma észlelhető.

Ez a duzzasztómű a rómaiak okos vízgazdálkodásának helyi emléke. A tóból kifogott halakkal étrendjüket gazdagították. A hegyek ölében ringó, napfényes víztükrök hullámai mediterrán tájak hangulatát idézhették az idetelepült rómaiaknak. Boldogan fürödhetek és hajókázhattak.

Az Aquincumból Inotán át Róma felé vivő kövesút egyes kutatások szerint a tó északi partján, a hegység lábánál, a római kőfejtő mellett vezetett. De minden valószínűség szerint a Cser erdő dombja és az Ösküi dombok közti, Péti patak völgyét áthidaló Római gát tetején is út vitt. A ma 8. számú főút is a gáton halad át.

„Minden út Rómába vezet” állítja az évezredek mondás, és az Inotán, Bántán át haladó, kövezett római főút is oda vitt. Azt azonban nem tudjuk biztosan, hogy kik építették ezt az utat. Valószínűleg római katonák, akik aztán húsz-huszonöt éves katonai szolgálatuk után, mint veteránok földet kaptak a környéken, letelepedtek, családot alapítottak. Lehet, hogy a bántai kőfejtőben is dolgoztak római katonák, de az is elképzelhető, hogy rabszolgák, vagy bennszülött, pannon bányászok végezték ezt a nehéz munkát. Az is megválaszolatlan kérdés, hogyan szállították a kőtömböket a gátépítéshez. Az bizonyos, hogy a Római gát városunk környékének különleges kincse, közismert, de elhanyagolt műemléke. Római eredete valószínű, de nem bizonyított. Ellene szól a *bánta* elnevezés. Elképzelhető, hogy a középkori ösküi várbirtok hatalmas ura: a *bán* építtette – vagy talán inkább: a pusztuló „római gátat” átépíttette –, s így keletkezett a „bán-tó”, vagyis: bánta. A várpalotai népmonda is középkorinak tartja Mátyás király és Beatrix királyné a tóval kapcsolatos játékos fogadásából eredeztetni a tó nevét: a királyi felség „bánta”, hogy elvesztette a fogadást.

RÓMAI TELEPHELYEK VÁRPALOTA KÖRNYÉKÉN

A bántai duzzasztómű tavát később kikeri tónak (lehet: kék erű tónak) is nevezték.

Az 1950-es években a források vizét földalatti csatornákon a Péti Nitrogénművekbe vezették. Azóta nincs tó. Ráadásul a Római gát földtöltésének déli oldalán az átereszen átzúduló víz hajtotta XVIII. századi, épségben lévő, emeletes malomépületet, a mellé épült kovácsüzemmel együtt a tanács 1970 táján elfogadható indok nélkül lebontotta. Holott kis ráfordítással idegenforgalmat szolgáló, látogatott műemlék-együttest lehetett volna itt teremteni.

Enélkül most a Római gát – e különleges, ritka műemlék – észrevétlen árválkodik az elvadult, tönkretett környezetben. Egy környezetet és múltat többre becslő, jobb világra vár.

Farkas Tibor